

mieli



NUORISOTYÖN KRIISIVALMIUDEN KEHITTÄMISHANKE (2016-2018) LOPPURAPORTTI

Tiina Ahonen
Projektipäällikkö
Suomen Mielenterveysseura

Ville Särkelä
Projektikoordinaattori
Allianssi ry

mieli
Suomen Mielenterveysseura

 **allianssi**



Opetus- ja
kulttuuri-
ministeriö

Sisällysluettelo

1. Hankkeen toteuttajien tiedot	3
2. Hankkeen tausta	3
3. Hankkeen toteutuksen ja yhteistyön arviointi ja ohjaus	4
4. Hankkeen toiminta ja tavoitteiden saavuttaminen	4
4.1. Valmiuksien ja käytäntöjen kartoittaminen	4
4.1.1 Nuorisotyön kriisivalmiuden kuntakysely	4
4.1.2 Kysely kriisikeskusten työntekijöille	6
4.1.3 Uusien uhkien kartoittaminen ja työn kytkeminen henkisen kriisinkestävyden työhön	7
4.1.4 Toimivien käytäntöjen ja yhteistyömallien kartoittaminen	9
4.2. Valtakunnallisen kattavuuden parantaminen	8
4.2.1 Valmiussuunnittelun tukeminen, osaamisen vahvistaminen, materiaalien uudistaminen ja levittäminen	8
4.2.2 Nuorisotyön kriisivalmiusverkosto	10
5. POHDINTA	11
5.1 Koulutukset,osaaminen	11
5.2 Nuorisotyön rooli ja rajat kriisitilanteissa, ammatti-identiteetti	12
5.3 Yhteistyö	12
5.4. Sitoutuminen ja rakenteiden luominen	13

1. HANKKEEN TOTEUTTAJIEN TIEDOT

Allianssi on Opetus- ja kulttuuriministeriön nimeämä nuorisotyön valtakunnallinen palvelu- ja kehittämiskeskus, jossa on jäsenenä 128 valtakunnallista nuoriso- ja kasvatustalouden järjestöä. Allianssin missiona on edistää nuorten hyvinvointia. Se on poliittisesti ja uskonnollisesti sitoutumaton vaikuttaja- ja palvelujärjestö, joka palvelee nuorisojärjestöjä ja koko nuorisotoimialaa.

Suomen Mielenterveysseura on mielenterveyden edistämisen asiantuntijajärjestö ja kansallinen tienraivaaja myös lasten ja nuorten mielenterveystyössä. Mielenterveysseura on toteuttanut kriisiauttamista vuodesta 1970 alkaen. Nykyisellään verkostossa on 22 kriisikeskusta eri puolilla maata. Kriisiauttamista tehdään eri muodoissa puhelimitse, verkossa, kasvokkain ja ryhmissä. Toiminnassa on mukana ammattilaisia ja koulutettuja vapaaehtoisia.

Nuorisotyön kriisivalmiuden kehittämishankkeessa yhdistettiin sekä verkostot että nuoriso- ja mielenterveystyön osaaminen. Allianssin ja Mielenterveysseuran asiantuntijuus ja aiempien vuosien yhteistyö antoivat vahvan pohjan kehittämishankkeen toteutumiselle ja valtakunnallisen nuorisotyön valmiusverkoston jatkokehittämiseksi.

Hankkeen projektipäällikkönä toimi Tiina Ahonen Suomen Mielenterveysseurasta ja projekti-koordinaattorina 31.7.2017 saakka Maiju Haltia-Nurmi Allianssista. Haltia-Nurmen jäädessä vanhempainvapaalle 1.8.2017 alkaen, toimi sijaisena Ville Särkelä.

2. HANKKEEN TAUSTA

Jokelan ja Kauhajoen koulusurmat nostivat esiin nuorisotyön tärkeyden kriisitilanteissa ja herättivät koko nuorisoalan pohtimaan, miten nuorisotyössä voitaisiin varautua nuoria koskeviin kriiseihin aiempaa paremmin ja miten nuorisotyöntekijöiden osaamista näissä tilanteissa voitaisiin vahvistaa. Näin ollen Allianssi alkoi nuorisotyön valtakunnallisena vaikuttajana kehittää nuorisotyön kriisivalmiutta, jonka ensimmäinen konkreettinen askel oli vuonna 2010 perustettu nuorisotyön valtakunnallinen valmiusverkosto.

Aiemmassa OKM:n rahoittamassa kehittämishankkeessa (2013-2015) Allianssi tuotti nuorisotyön kriisivalmiuden ja tehostetun nuorisotyön osaamisen vahvistamiseksi "Nuorisotyön kriisikansion", jonka sisältöjen tuottamisessa Suomen Mielenterveysseura oli mukana. Lisäksi Allianssi järjesti kevään 2014 aikana yhteistyössä Aluehallintovirastojen kanssa 12 alueellista nuorisotyön valmiuskoulutusta.

Nuorisotyön toimijoiden kanssa käydyissä keskusteluissa sekä kyselyissä, kuten Allianssin toteuttamissa nuorisotyön kriisivalmiuden kuntakyselyissä (2010, 2014 ja 2016), nousi esiin suuri tarve nuorisotyöntekijöiden mielenterveysosaamisen ja kriisien kohtaamiseen liittyvien taitojen kehittämiseksi. Tämän vuoksi kehittämishanke toteutettiin Allianssin ja Suomen Mielenterveysseuran yhteistyönä. Edellä mainittujen taitojen kehittämisen lisäksi yhteisen hankkeen avulla oli tavoitteena vahvistaa myös nuoriso- ja kriisityön alueellista yhteistyötä.

3. HANKKEEN TOTEUTUKSEN JA YHTEISTYÖN ARVIOINTI JA OHJAUS

Hankkeelle perustettiin syksyllä 2016 ohjausryhmä, jossa oli sekä Allianssin että Mielenterveysseuran edustajia ja asiantuntijoita nuorisotyön ja kriisityön kentiltä sekä julkishallinnosta. Ohjausryhmä kokoontui hankkeen ajan säännöllisesti kaksi kertaa vuodessa. Ohjausryhmän tehtävänä oli tukea, ohjata ja seurata hankkeen etenemistä niin tavoitteiden saavuttamisessa kuin sisällöllisessä toteutumisessa.

Ohjausryhmän jäsenet: Sirpa Syrjä (nuorisotyön asiantuntija/kirkkohallitus), Anne Kihlman (vapaa-aikatoimen päällikkö/Mäntsälä), Markus Söderlund (lehtori/HUMAK), Sanna Puura (päällikkö/AVI, kulttuuriyksikkö), Leena Suurpää (johtaja/Nuorten turvatalot, Punainen risti) Sointu Silvola (vs. johtava kriisityöntekijä/Vantaan sosiaali- ja kriisipäivystys), Henni Axelin (johtaja/Allianssi, palvelut ja kehittäminen) Maiju Haltia-Nurmi/Ville Särkelä (projektikoordinaattori/Allianssi), Marjo Hannukkala (johtaja/Suomen Mielenterveysseura, mielenterveyden edistämisen yksikkö), Tiina Ahonen, (projektipäällikkö/Suomen Mielenterveysseura) ja ohjausryhmän puheenjohtaja Outi Ruishalme (johtaja/Suomen Mielenterveysseura, kriisikeskustoiminnat). Ohjausryhmään osallistui lisäksi kutsuttuna asiantuntijajäsenenä Immo Parviainen (ylitarkastaja/OKM).

Projektin työntekijöiden arjen työn tukena ja peilauspintana toimi ydinryhmä, jonka muodostivat hankkeen työntekijät sekä heidän esihenkilönsä. Ydinryhmässä tarkasteltiin konkreettisia suunnitelmia ja arvioita toteutuneista tilaisuuksista ja koulutuksista sekä muokattiin toimintasuunnitelmaa tarpeen mukaan.

Hankkeeseen oli määritelty 50% työpanos sekä Allianssilta että Suomen Mielenterveysseuralta. Hankkeen hallinnointi oli Mielenterveysseuralla, mutta se oli kuitenkin käytännössä jatkoa Allianssin aiemmalle kehittämishankkeelle ja Allianssin koordinoiman nuorisotyön valtakunnallisen valmiusverkoston kehittämiselle.

4. HANKKEEN TOIMINTA JA TAVOITTEIDEN SAAVUTTAMINEN

4.1. Valmiuksien ja käytäntöjen kartoittaminen

4.1.1 Nuorisotyön kriisivalmiuden kuntakysely

Allianssin hanketyöntekijän toimesta toteutettiin vuosina 2016 ja 2018 nuorisotyön kriisivalmiuden kuntakysely, jonka avulla kerättiin tietoa kuntien nuorisotyön kriisivalmiuden tilasta sekä koulutus- ja kehittämistarpeista. Aiemmin vastaavia kyselyitä on toteutettu vuosina 2014 ja 2010. Hankkeen aikana toteutettujen kyselyiden verrokkina käytetään vuoden 2014 kyselyn tuloksia, johon on vastannut 170 kuntaa.

Vuoden 2016 kyselyyn vastasi yhteensä 306 henkilöä 146 eri kunnasta. Vuoden 2018 kyselyyn vastasi 129 henkilöä 125 kunnasta. Ennen nykyistä hanketta kyselyihin on pyydetty jokaisesta kunnasta vain yksi vastaus ja valtaosa vastaajista on tullut nuorisotyön johtavilta viranhaltijoilta tai esihenkilöiltä. Hankkeen aikana toteutettujen kyselyiden vastausten lukumäärää kunnittain ei rajattu, jotta myös muiden työntekijöiden ääni saataisiin paremmin kuuluviin. Vuoden 2016 ja 2018 vastaukset eivät ole täysin vertailtavissa aiempien kyselyjen aineistoon, koska samasta kunnasta saattaa olla useampia vastauksia. Myös kyselyihin vastanneiden henkilöiden määrä

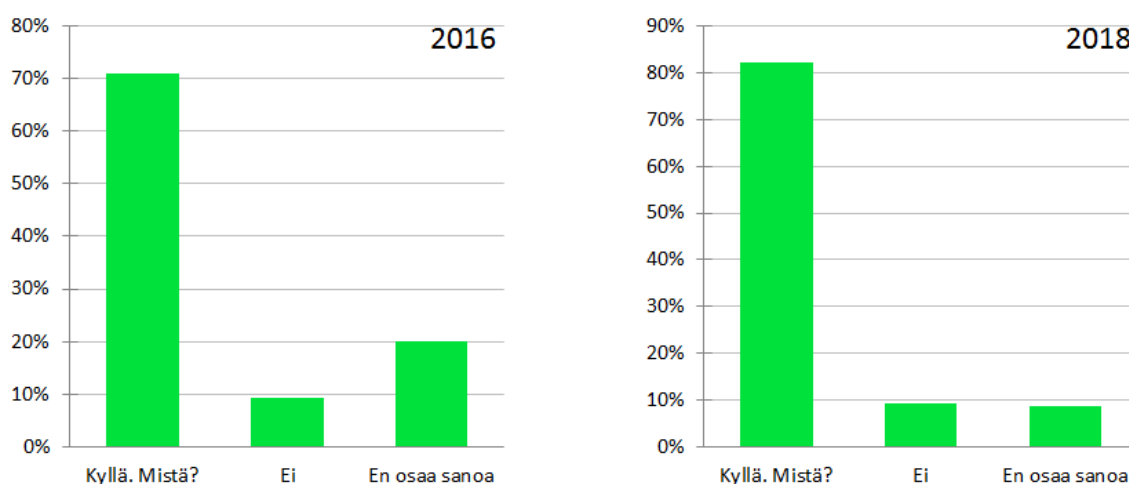
vaikuttaa tuloksiin. Vuoden 2018 kyselyyn vastanneiden määrä on selkeästi pienempi kuin 2016, mutta kuntien määrä on kuitenkin lähes yhtä laaja. Kyselyistä saa kuitenkin viitteitä sen suhteen, mihin suuntaan kriisivalmiuteen liittyvät teemat ovat kehittyneet.

Kahden viimeisen kyselyn perusteella nuorisotyötä koskevien kriisitilanteiden määrä ei ole merkittävästi lisääntynyt sitten vuoden 2014. Noin 60 % kyselyihin vastanneista ilmoittaa, ettei kriisitilanteita ole ollut lainkaan kyselyä edeltäneen vuoden aikana ja noin 20 % mukaan tilanteita on ollut 1-2. Yleisimpiä kriisitilanteita kyselyiden ajanjaksolla ovat olleet nuorten itsemurhat tai niiden yritykset, liikenneonnettomuudet ja väkivaltatilanteet tai niiden uhka. Kaikista kyselyistä nousi esiin myös nuorille läheisen aikuisen – esimerkiksi vanhemman tai nuorisotyöntekijän – kuoleman tai muun kriisitilanteen vaikutus nuoriin ja laajemmin koko yhteisön toimintaan.

On huomionarvoista, että yli 80 % kriisitilanteista vaatii moniammatillista yhteistyötä, mutta vuoden 2016 kyselyssä lähes joka kolmas työntekijöistä vastasi, ettei tiennyt mistä tarvittaessa pyytää apua. Tämän vuoksi alueellisen yhteistyön kehittäminen ja sen merkityksen korostaminen on ollut yksi tärkeimmistä teemoista hankkeen koulutuksissa. Uusimman kyselyn mukaan alle viidennes vastaajista ei tiennyt tai osannut sanoa, mistä apua tarvittaessa saa, joten tämän suhteen on tapahtunut positiivista kehitystä.

Vastausten perusteella on ensiarvoisen tärkeää, että yhteistyö eri toimijoiden kanssa on toimivaa ja suunnitelmallista. Kun kysyttiin organisaation reagoitintapoja tapahtuneisiin kriisitilanteisiin, valtaosa vastanneista kertoi toteuttaneensa tehostettua nuorisotyötä aktiivisella läsnäololla ja nuorten kohtaamisella sekä järjestämällä heille tukea. Toiminnan suunnittelemattomuus näkyi kuitenkin joissain tapauksissa siten, ettei nuorisotoimi kyennyt reagoimaan tilanteisiin esimerkiksi vähäisten resurssien tai yhteistyön toimimattomuuden vuoksi. Selkeiden toimintamallien ja suunnitelmallisen yhteistyön puute korostui erityisesti loma-aikoina tapahtuneiden kriisitilanteiden aikana, jolloin reagointi tilanteeseen koettiin puutteelliseksi.

Mikäli kuntaanne kohtaisi kriisitilanne, johon kokisitte tarvitsevanne ulkopuolista apua tai työvoimaa nuorisotyöhön, tiedättekö mistä voitte sitä pyytää?

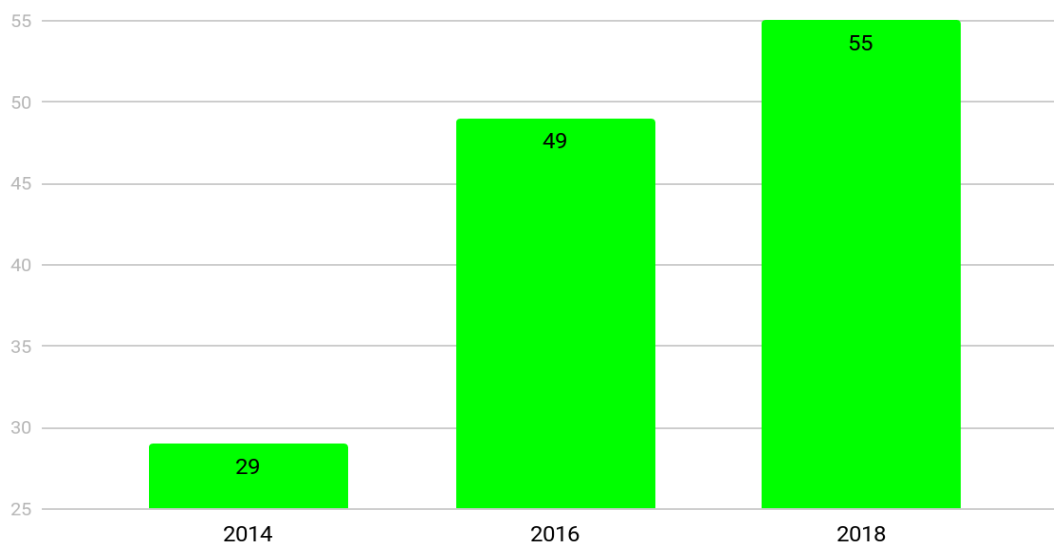


Yleisimmät tahot vuonna 2018 olivat kunnan sosiaalipalvelut, seurakunnat, kunnan kriisipalvelut, kriisikeskukset ja Suomen Punainen Risti.

Valmiussuunnitelmien määrä on lisääntynyt verrattuna aiempiin vuosiin, mutta sillä ei näyttäisi olevan suoraa yhteyttä nuorisotoimen ja yksittäisen nuorisotyöntekijän valmiuteen kohdata kriisitilanteita. Kolmessa edellisessä kyselyssä organisaation ja työntekijän valmiudet arvioitiin hyviksi

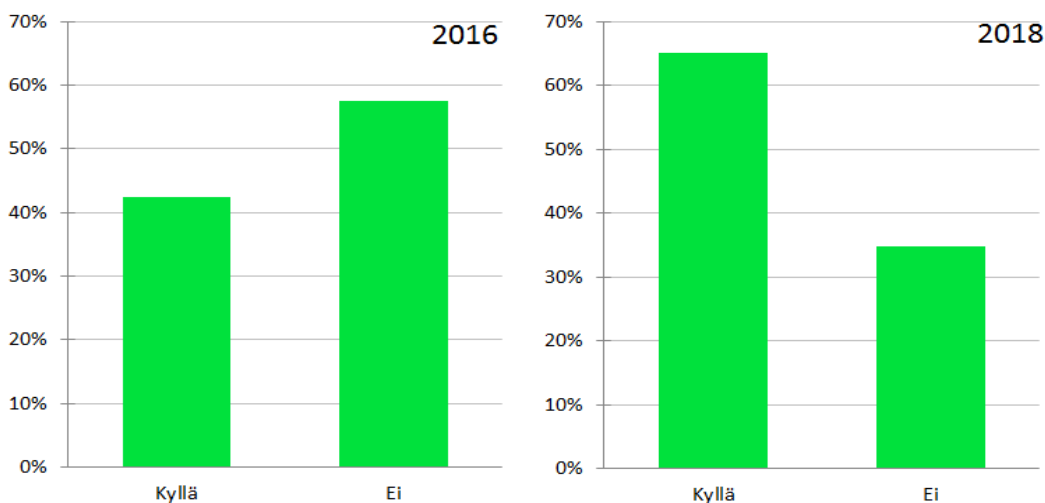
tai kohtalaisiksi noin 65-70 % vastaajista. Avoimissa vastauksissa tuli kuitenkin esiin useam-
paan otteeseen, ettei työntekijöillä aina ole tietoa valmiussuunnitelman sisällöstä tai sen ole-
massaolosta sekä resurssien vähäisyys valmiussuunnittelun kehittämiseksi. Lisäksi vastauk-
sista nousi esiin nuorisotyöntekijöiden vaihteleva koulutustausta, työkokemuksen moninaisuus
sekä ammatilliset ja henkilökohtaiset valmiudet kohdata kriisitilanteita.

Valmiussuunnitelmien määrä vastaneista kunnista, %



Valmiussuunnittelun tukimateriaaliksi on kehitetty aiemmassa hankkeessa *Nuorisotyön kriisi-
kansio*¹, jota on hyödynnetty hankkeen koulutuksissa sekä kunnissa nuorisotyön valmiussuunni-
telman rakentamisessa. Kansion tunnettuus ja käyttö on lisääntynyt hankkeen aikana, mikä tu-
kee suunnitelmien tasalaatuisuutta ja nuorten alueellista yhdenvertaisuutta kriisitilanteissa.

**Allianssi on tuottanut aiemmin "Nuorisotyön kriisikansion" tukimateriaaliksi
valmiussuunnittelua ja nuoria koskevia kriisitilanteita varten.
Oletteko tutustuneet kansioon?**



¹ Nuorisotyön kriisikansion materiaalit ladattavissa <https://www.alli.fi/palvelut/nuorisotyon-kriisivalmiuden-kehittaminen> tai <https://www.innokyla.fi/web/verkosto1189510/materiaalit>

4.1.2 Kysely kriisikeskusten työntekijöille

Mielenterveysseuran kriisikeskusverkostoon kuuluu 22 kriisikeskusta eri puolilla maata. Osassa kriisikeskuksista tehdään kriisityötä myös nuorten kanssa, osassa työ kohdentuu vain täysi-ikäisiin. Kummassakin tapauksessa kriisikeskukset edustavat alueillaan vahvaa kriisityön ammatillista osaamista ja hankkeen yhtenä tavoitteena oli, että koulutuksen jälkeen kriisikeskukset ja mahdollisesti kunnan kriisityöntekijät itsenäisesti ylläpitäisivät alueen nuoriin liittyvää kriisiosaimista ja yhteistyötä paikallisten toimijoiden kanssa.

Kriisikeskusten johtajille ja kriisityöntekijöille tehtyyn kyselyyn vastasi 10 kriisikeskuksen johtajaa ja 14 kriisityöntekijää. Lähes kaikissa vastanneissa yksiköissä (92%) tarjotaan kriisiapua myös nuorille. Koulutustoiveista vahvimaksi nousivat kriisit nuoren elämässä sekä nuoren mieli ja mielenterveys. Kyselyssä tuli myös esille kriisikeskusten ja nuorisotoimen suhteellisen vähäinen yhteistyö ja toiveita sen rakentamiselle.

4.1.3 Uusien uhkien kartoittaminen ja työn kytkeminen henkisen kriisinkestävyyden työhön

Nuorten elämään liittyviä uusia uhkia on kartoitettu Nuori 2017 - tapahtuman yhteydessä järjestetyn miniseminaarin lisäksi yhteistyössä asiantuntijaverkostojen tapaamisissa, kuten oikeusministeriön yhteydessä toimivassa rikosentorjuntaneuvostossa. Allianssi on myös toiminut yhteistyössä OKM:n kanssa nuorten ja nuorisotyön tuomiseksi vahvemmin osaksi yhteiskunnan henkisen kriisinkestävyyden työtä.

Koulutuspäivissä pohdittiin myös yhteiskunnassamme tapahtuvaa muutosta ja sen vaikutusta nuorten elämään ja hyvin/pahoinvointiin. Mitkä ovat ne nuorten hyvinvointia uhkaavat tekijät ja asiat, joihin nyt tulisi varautua ja miten niitä voidaan ennaltaehkäistä? Miten vaikuttaa esim. vihapuheeseen ja radikalisoitumiseen? Hankkeen aikana etsittiin uutta tietoa ja nostettiin sitä esiin koulutuksissa. Muun muassa vuoden 2016 Nuorisobarometrin nuorten ajatukset tulevaisuudesta antoivat paljon ajattelemisen aihetta. Nuorten luottamus Suomen ja maailman tulevaisuuteen sekä toisiin ihmisiin on rapistunut. Hyvät ihmissuhteet ja työpaikka ovat nuorten toivelistan kärjessä, mutta työllistymisen vaikeus herättää myös pelkoja. Nuoret ovat huolissaan ympäristöstä ja maapallomme tilasta ja suhtautuvat hyvinvointivaltion säilymiseen epäilevästi. Kynisyys ja epäluottamus ovat lisääntyneet nuorten keskuudessa, mutta siitä huolimatta usko omaan tulevaisuuteen on vahvistunut. Tätä uskoa omaan tulevaisuuteen sekä resilienssiä tulisi kyetä vahvistamaan.²

Nuorisobarometrin tulosten mukaan myönteiset tulevaisuudennäkymät ja luottamus toisiin ihmisiin ovat erittäin tärkeitä elämäntyytyväisyydelle. Ennaltaehkäisevä työ nuorisotyön kentällä onkin mm. vuorovaikutustaitojen ja arjessa pärjäämisen vahvistamista, arjen kriiseissä selviytymisen tukemista ja aitoa välittämistä.

Nuoriin ja kriiseihin liittyvää kirjallisuutta sekä tutkimustietoa löytyy Nuorisotiedon kirjastosta.³

² Sami Myllyniemi (toim.)

Katse tulevaisuudessa. Nuorisobarometri 2016

© Opetus- ja kulttuuriministeriö, Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura ja tekijät

³ <http://www.nuorisotiedonkirjasto.fi/etusivu/#>

4.1.4 Toimivien käytäntöjen ja yhteistyömallien kartoittaminen

Hankkeen tavoitteena on ollut valtakunnallisesti kartoittaa ja kerätä yhteen toimivia käytäntöjä valmiussuunnitelmista ja moniammatillisista yhteistyöverkostoista sekä hyödyntää näitä esimerkkejä ja kokemuksia koulutuksissa ja valmiussuunnitelmien valtakunnallisen kattavuuden parantamisessa. Nuorisotyön valmiussuunnitelmia eri kunnista on esitelty nuorisotyön valmiusverkoston tapaamisissa, Nuoret ja kriisit -koulutuksissa sekä NUORI2017 tapahtumassa.

Nuorisotyön valmiussuunnitelmille ei ole olemassa yhtä vakiintunutta mallia. Käytössä olevat suunnitelmat on rakennettu kunnissa Nuorisotyön kriisikansion avulla, mutta suunnitelmien sisältö ja ulkoasu vaihtelevat. Suunnitelmien sisältöön ja laajuuteen vaikuttavat muun muassa kunnan koko, toimijoiden määrä ja resurssit suunnitelman rakentamiseksi. Tärkeintä suunnitelmassa on, että siinä on määritelty toiminnan rakenteet ja selkeä ohjeistus kriisitilanteessa toimimiseksi siten, että sitä voidaan toteuttaa käytännössä.

4.2. Valtakunnallisen kattavuuden parantaminen

4.2.1 Valmiussuunnittelun tukeminen, osaamisen vahvistaminen, materiaalien uudistaminen ja levittäminen

Toimintasuunnitelman mukaisesti hankkeessa järjestettiin kaksiosaisia koulutuksia valmiussuunnittelun tukemiseksi sekä nuoriso- ja kriisityöntekijöiden osaamisen vahvistamiseksi.

Nuoret ja kriisit -koulutusten tavoitteena oli vahvistaa nuorisotyöntekijöiden tehostetun nuorisotyön ja kriisivalmiuden osaamista sekä kriisityöntekijöiden ammatillista erityisosaamista nuoria koskevissa kriisitilanteissa. Sekä nuoriso- että kriisityöntekijöille oli ensin molemmille oma koulutuspäivä ja noin kuukauden kuluttua yhteinen verkostopäivä, jonka tavoitteena oli alueellisen yhteistyön vahvistaminen. Koulutus tarjosi valmiuksia, joiden avulla tukea nuorta, vahvistaa hänen voimavarojaan sekä edistää työntekijän omaa ammattitaitoa ja jaksamista kriisitilanteissa.

Koulutussisällöt suunniteltiin nuorisotyön kriisivalmiuden kuntakyselyn, kriisikeskusten työntekijöille suunnatun kyselyn sekä koulutukseen ilmoittautuneille suunnatun ennakkokyselyn vastausten pohjalta. Ennakkokyselyn avulla kartoitettiin osallistujien osaamista, tietoja ja toiveita koulutuspäivien aiheisiin liittyen.

Jokaiselle koulutuspäivälle asetettiin omat tavoitteensa.

Nuorisotyön koulutuspäivä:

- Osallistuja saa työkaluja nuoren kohtaamiseen ja tukemiseen kriisitilanteessa.
- Osallistujan käsitys tehostetun nuorisotyön roolista ja merkityksestä kirkastuu.
- Osallistuja saa valmiuksia nuorisotyön kriisivalmiuden kehittämiseen valmiussuunnittelun ja alueellisen yhteistyön tekemisen osalta.

Kriisityön koulutuspäivä:

- Osallistuja tunnistaa kriisityön erityispiirteet nuorten kanssa työskentelyssä.
- Osallistujan valmiudet nuorten kanssa tehtävässä kriisityössä vahvistuvat.
- Osallistuja saa valmiuksia alueellisen nuorisotyön tukena toimimiseen sekä alueellisen yhteistyön tekemiseen.

Verkostopäivä:

- Osallistujille syntyy ymmärrys nuoriso- ja kriisityön rajapinnoista sekä yhteistyön mahdollisuuksista.
- Osallistajat aloittavat alueellisen yhteistyön rakentamisen.

Koulutukset toteutettiin kevään 2017 ja syksyn 2018 välisenä aikana ja niitä järjestettiin Oulussa, Tampereella, Turussa, Kuopiossa, Rovaniemellä ja pääkaupunkiseudulla. Osallistujia oli yhteensä 428 henkilöä 87 eri kunnasta.

Koulutuksista saatu palaute oli kaksijakoista, huolimatta siitä, että sisällöt oli rakennettu etukäteen tehtyjen kyselyjen perusteella. Osa työntekijöistä koki, että nuorten mielenterveyteen ja nuorten elämää koskeviin kriiseihin liittyvät asiat olivat ennestään tuttuja ja siten turhaa toistoa. Toisaalta osa taas piti tärkeänä kerrata näitä teemoja ja koki saaneensa niiden kautta vahvistusta ja tukea omalle työlleen. Koulutuspäivien sisältöjä muokattiin saatujen palautteiden perusteella, mutta osallistujien hyvinkin erilainen kokemus koulutuksen annista henkilökohtaisella tasolla säilyi loppuun saakka.

”Sisällöllisesti nuorten mielenterveyteen ja kriisitilanteisiin liittyvät osiot oli hyvää perustietoa. Toki jonkin verran kertausta ainakin itselle, mutta tärkeää tietoa ja hyvää alustusta aiheeseen.”

”Tuntui tärkeältä, että joku sanoitti ääneen ajatuksia, joita oli itse miettinyt omassa päässä. Näin sai paitsi omille aatoksilleen vahvistusta, myös uusia näkökulmia.”

”Oli hyvä saada kuulla nuorisotyön roolista kriisitilanteissa (sekä yhteisöllisissä että yksiytisemmässä kriiseissä), kun on tottunut ajattelemaan, että lähinnä koulu on se keskeinen toimija, terveys- ja sosiaalipuolen lisäksi.”⁴

Verkostopäivän suhteen olennaista oli, että paikalla olisi riittävästi kunkin alueen tai paikkakunnan toimijoita sekä nuoriso- että kriisityön puolelta. Näin koulutuspäivän tavoitteeseen alueellisen yhteistyön rakentamisessa olisi mahdollista päästä. Palaute olikin positiivista, mikäli näin oli, mutta monella alueella paikalla oli valitettavasti vain joko nuoriso- tai kriisityöntekijöitä. Näissä tapauksissa alueellisen yhteistyösuunnitelman rakentaminen oli käytännössä mahdotonta, joten osallistujien turhautuminen näkyi palautteissa. Ensimmäisten koulutuspäivien jälkeen pyrittiin panostamaan aiempaa enemmän siihen, että oikeat toimijat saataisiin paikalle. Osalla paikkakunnista tämä toteutuikin, mutta esimerkiksi pääkaupunkiseudulla verkostopäivää ei järjestetty kuntien kriisityöntekijöiden täysin puuttuessa.

”Koska olin ryhmässä, jossa oli omalta paikkakunnalta eri alojen toimijoita, koin hyötyä ihan jo siitä että tutustuin heihin. Keskustelut rajapinnoista oli hyviä jatkoon kannalta. Mietin, että ne kunnat, joihin ei tullut edustusta riittävän laajalti, jäivät varmasti anniltaan vähäisemmiksi.”

Toimintasuunnitelman tavoite, että koulutuksen jälkeen kriisikeskukset ja muut toimijat ylläpitäisivät itsenäisesti työntekijöiden osaamista nuorten kriiseihin liittyen ja yhteistyötä paikallisen nuorisotyön kanssa, toteutui siis yhteistyön rakentamisen suhteen vain osittain. Osaamisen ylläpitämistä alueilla ei voida vielä tässä vaiheessa arvioida.

Valmiussuunnittelua käsiteltiin sekä kriisi- että nuorisotyöntekijöiden koulutuspäivissä, mutta erilaisista tulokulmista. Kriisityöntekijöiden päivässä keskityttiin pääosin nuorisotyöhön työmuo-

⁴ Otteita koulutuspalautteista.

tona ja ammattikuntien välisen yhteistyön mahdollisuuksiin nuorten kriisitilanteiden näkökulmasta. Nuorisotyöntekijöiden päivässä pyrittiin tuomaan esiin vahvemmin itse suunnitelman rakentamisen perusteita ja sen merkitystä nuorisotyön näkökulmasta.

”Nuorisotyöllä voi olla merkittävämpi rooli kriisitilanteissa, kuin mitä olen tottunut ajattelemaan. Kriisityön ammattilaisten rooli voi usein olla nuorisotyön työntekijöiden tukemisen siinä, miten he tilanteita nuorten kanssa arjessa kantavat.”

Toimintasuunnitelman tavoite materiaalien uudistamisesta ja levittämisestä sekä uuden verkkoympäristön kehittämisestä ei toteutunut hankkeen aikana rajallisten aika- ja henkilöstöresurssien vuoksi. Nuorten elämän kriiseihin ja kohtaamiseen kriisitilanteissa liittyvät koulutussisällöt siirtyvät Mielenterveysseuran osaamiskeskus Vahvistamolle, jonka kanssa on suunniteltu nuorisotyötä tekeville tarjottavia koulutuspaketteja. Oppilaitosyhteistyö, muutamaa neuvottelua lukuun ottamatta, ei käynnistynyt hankkeen aikana, vaikka tarve materiaalille ja koulutukselle ko. aiheisiin liittyen on selkeä. Vahvistamon kanssa on suunniteltu koulutusten lisäksi nettiluentoa materiaaliksi mm. opettajille nuorisotyön toimijoiden koulutuksiin.

4.2.2 Nuorisotyön kriisivalmiusverkosto

Kriisitilanteissa nuoret tarvitsevat vanhempiensa sekä koulu yhteisön ohella tukea myös muilta aikuisilta. Erityisesti tuen tarve korostuu kriisin akuutissa vaiheessa, jolloin nuoret yleensä tapaavat toisiaan ja kokoontuvat. Nuorisotyöllä on merkittävää osaamista nuoria koskeissa kriisitilanteissa. Metodista käytetään myös nimitystä tehostettu nuorisotyö.

Nuorisotyön kriisivalmiusverkosto koostuu noin 20 nuorisotyön ammattilaisesta eri puolilta Suomea. Valmiusverkostolla on tärkeä rooli valtakunnallisesti sekä ennaltaehkäisevässä työssä että nuoria koskevat kriisitilanteissa. Ennaltaehkäisevässä roolissaan verkosto on ollut edelläkävijänä laadukkaiden nuorisotyön valmiussuunnitelmien ja koulutusten kehittämisessä. He ovat merkittäviä kriisivalmiuden kehittäjiä omilla alueillaan.

Valmiusverkosto on tavannut valtakunnallisesti vuosittain ja tapaamisissa on kehitetty verkoston jäsenten osaamista hyödyntämällä myös ulkopuolisia asiantuntijoita. Verkoston jäsenten asiantuntijuutta on hyödynnetty Nuoret ja kriisit -koulutuksissa Tampereella, Oulussa ja Rovaniemellä sekä hankkeen seminaareissa.

Hankkeen tavoitteena oli kehittää verkoston toimintaa sekä varmistaa verkoston koordinaation jatkuminen hankkeen jälkeen. Kunnallisen nuorisotyön osaamiskeskus Kanuuna jatkaa verkoston koordinoimista ja kehittämistä hankkeen päätyttyä.

Nuorisotyön kriisivalmiustyö on toimintasuunnitelman mukaisesti tuotu osaksi yhteiskunnan turvallisuusstrategiaa ja OKM:n henkisen kriisinkestävytyden työtä (Valtioneuvoston periaatepäätös / 2.11.2017). Valmiusverkoston toiminta esitetään yhtenä nuorisotyön ja -toiminnan sekä liikunnan kansalaistoiminnan ylläpitämiseen liittyvänä strategisena tehtävänä⁵. Strategiaan on kirjattu tehostetusta nuorisotyöstä ja valmiusverkoston toiminnasta seuraavasti:

Nuorisotyö ja nuorisotoiminta ovat erityisesti nuoria koskeissa kriiseissä merkittäviä voimavaroja. Nuorisotyön menetelmät, kuten tehostettu nuorisotyö ja nuorille suunnatut palvelut, tukevat nuoria kriisitilanteiden käsittelyssä ja niistä selviämisessä. Nuorisotyö kun-

⁵ Yhteiskunnan turvallisuus strategia, liite 1 (luonnos). Luku 53. Nuorisotyön ja -toiminnan sekä liikunnan kansalaistoiminnan ylläpitäminen

nissa, järjestöissä ja seurakunnissa osaltaan antaa nuorille työkaluja kriisien kohtaamiseksi ja niistä selviämiseksi. Kunnallinen nuorisotyö tukee koulutuspalvelujen häiriötöntä jatkumista ja on nuorten tukena järjestämällä toimintaa ja tukipalveluja oppilaitoksissa ja vapaa-ajalla. Valtakunnallisesti organisoitu nuorisotyön kriisivalmiusverkosto toimii tehostetusti tukemalla muun nuorisotyön toimijoita sekä alueellisesti että paikallisesti ja pitämällä yllä viranomaisten välistä yhteistyötä. Lisäksi se tilanteen mukaan koordinoi vapaaehtoistoimintaa.

5. POHDINTA

5.1 Koulutukset ja osaaminen

Hankkeen ydintoimenpiteet liittyivät nuorten valtakunnallisen yhdenvertaisuuden parantamiseen kriisitilanteissa. Tavoitteena oli, että hankkeen päättyessä 80% kunnista on nuorisotyön kriisisuunnitelma, verkostot ja toimintaohjeet nuorten tukemisesta yllättävien ja erilaisten kriisien sattuessa alueella.

Nuoret ja kriisit -koulutusten avulla pyrittiin vahvistamaan ja yhtenäistämään nuoriso- ja kriisi-työntekijöiden osaamista, tukemaan nuorisotyön valmiussuunnittelua sekä luomaan toimintamalleja verkostoyhteistyön pohjaksi. Alueiden erilaisuus, työntekijöiden hyvin erilaiset koulustaustat ja työkokemus toivat haasteita koulutusten sisältöihin ja toteuttamiseen. Erot myös osaltaan selittänevät osallistujien suuresti poikkeavia kokemuksia koulutusten annista.

”Tietoa tuli sopivalla tasolla osallistujiin nähden. Ei lähdetty enää ihan perusteista.”

”Koulutuksen sisältö oli mielestäni liian tuttua, perusasioita.”⁶

Nuorisotyöntekijät tuntevat mieltävän osaamisensa mielenterveys- ja kriisiasioissa huomattavasti todellista tietämystä heikommaksi, jonka vuoksi he toivovat suhteellisen paljon perusteemoja. Kuitenkin he koulutuspäivässä toteavat, että ”tämähän on ihan tuttua asiaa”. Toisaalta osalle nuorisotyöntekijöistä asiat ovat uusia tai tietämys niistä on suhteellisen vähäistä. Kriisi-työtä tekevistä osalla on paljonkin kokemusta nuorten kanssa tehtävästä kriisityöstä, osalla taas ei lainkaan. Asioiden ollessa tuttuja, kokemus osaamisen lisääntymisestä/vahvistumisesta riippuu myös paljon siitä, pysähtyvätkö työntekijät pohtimaan niitä uusista tulokulmista. Näin he voivat saada kokemuksen olemassa olevan tiedon vahvistumisesta, mutta myös uuden oppimisesta. Suuret erot lähtötilanteissa ja asian äärelle asettumisessa tekivät mahdolliseksi suunnitella koulutussisällöt kaikille optimaalisiksi.

”Huomasin että sitäpä tehdäänkin arkisessa työssä aika paljon työtä nimenomaan erilaisten kriisien äärellä, ja vuosien mittaan käydyt koulutukset ovat olleet hyödyksi - aika paljon on jo tietoisuutta kriiseihin liittyvistä asioista.”

Ammattilaisetkin tuntevat ajattelevan hyvin menetelmäkeskeisesti, kun puhutaan kohtaamisesta ja vuorovaikutuksesta vaikeissa tilanteissa. Kaivataan jotakin konkreettista toimintamallia tai työkalua, jota käyttäen tilanteen hoitaminen tuntuisi varmemmalta. Kriisissä olevan nuoren kohtaamisessa ensisijaisesti kysymys kuitenkin on läsnäolosta ja empaattisesta kuulemisesta, aikuisen kyvystä ottaa vastaan. Itsetuhoisuus oli teema, joka puhutti kaikissa koulutuksissa ja jonka suhteen oma osaaminen koettiin liian hauraaksi. Myös muiden vaikeiden asioiden, esim. seksuaalisen hyväksikäytön, puheeksiottaminen koettiin ajoittain hyvin vaikeaksi. Nuorisoalan koulutuksissa tulisi ehdottomasti olla opintokokonaisuudet nuoren mielenterveyteen ja elämän

⁶ Lainaukset saman koulutuspäivän palautteista.

kriiseihin liittyen. Säännöllinen työnohjaus puolestaan voisi vahvistaa nuorisotyön ammattilaisten ammatti-identiteettiä, uskallusta kysyä ja kohdata sekä kykyä pitää huolta omista rajoistaan ja jaksamisestaan.

Nuorten kanssa tehtävään kriisityöhön ei ole omaa, erityistä menetelmää, vaan kriisityöntekijät työskentelevät oman ”työkalupakkinsa” varassa, oli kyseessä sitten nuori tai aikuinen. Erityisyyden nuorten kanssa tehtävään kriisityöhön tuo nuoruusiän kehitykseen liittyvien piirteiden vaikutus työskentelyyn, mikä on oleellista huomioida myös silloin, kun kohdataan nuori osana perhettä.

5.2 Nuorisotyön rooli ja rajat kriisitilanteissa sekä ammatti-identiteetti

Hankkeen koulutusten aikana nuorisityöntekijöiden keskuudesta nousi huoli siitä, että heiltä odotetaan ammatillisen kriisityön osaamista tai heistä pyritään kouluttamaan kriisityöntekijöitä. ”Kriisiin” terminä liitetyt mielikuvat vievät ajattelua helposti esimerkiksi suuronnettomuuksiin ja viranomaistyöhön, jotka voidaan kokea pelottavina ja oman osaamisen ulkopuolisina. Koulutuksessa pyrittiin purkamaan tätä termiin liittyvää mielikuvaa ja laajentamaan ymmärrystä aihepiirin ympärillä. Nuorisotyön näkökulmasta ei ole tarvetta arvottaa erilaisia kriisejä ja useimmiten kyseessä on arkeen tai kehitykseen liittyvä kriisitilanne, joka koskettaa yksittäistä nuorta tai joukkoa. Tärkeintä on toimia suunnitelmallisesti ja luottaa siihen, että nuorisotyön vahvuudet, vuorovaikutus ja kohtaaminen, riittävät.

”Meidän tehtävä on luoda valmius-suunnitelma nuorten kriisien kohdalle. Me emme toimi kriisityöntekijöinä vaan kuuntelevana, nuoria varten olevina nuorisityöntekijöinä heidän kriisiensä keskellä. Tärkeintä on aito läsnäolo ja turvallisen tilan järjestäjänä toimiminen.”

Nuorisotyön rooli vaikuttavana toimijana ja nuorisityöntekijöiden ammatillinen itseluottamus kriisitilanteissa kaipaavat koulutuksissa käytyjen keskusteluiden pohjalta vielä vahvistamista. Ammatti-identiteetin vahvistamiseksi ja osaamisen tunnistamiseksi on tehtävä töitä erityisesti työmuotojen tunnettuuden lisäämiseksi verkostoissa. Valmiussuunnittelun avulla voidaan tuoda esiin nuorisotyötä tuntemattomille toimijoille sen moninaisuutta ja kykyä kohdata nuoria erilaisissa tilanteissa ja lähtökohdista. Se myös tukee ammatti-identiteettiä rajaamalla selkeästi nuorisityöntekijän ja -työn roolia suhteessa muihin toimijoihin kriisitilanteissa.

5.3 Yhteistyö

Tavoitteisiin pääseminen yhteistyössä ja valmiussuunnittelussa oli monestakin syystä vaikeaa. Ensinnäkin siksi, että suosituksesta huolimatta kaikilta paikkakunnilta ei koulutukseen osallistunut kuin joko nuorisityöntekijöitä tai kriisityötä tekeviä, jolloin paikallisen tai alueellisen yhteistyön rakentamisessa ei päästy eteenpäin. Yhteistyösuunnitelmaa ja työnjakoa kriisitilanteiden varalle oli mahdotonta rakentaa verkostopäivässä vain yhden osapuolen toimesta. Silloin työskentelyn aloitus kunnassa jäi koulutuksessa paikalla olleiden vastuulle. Lisäksi valmiussuunnitelman tekoa vaikeuttavana tekijänä ilmeni esimiesten tai mandaatin puuttuminen; miten tehdä suunnitelmaa, jos ei tiedä, onko sitä ylipäätään mahdollista toteuttaa? Jälkikäteen todettuna hankkeen valmistelu olisi tullut toteuttaa yhdessä kuntien kanssa, sillä järjestötoimijoiden on vaikeaa saada kuntia sitoutumaan työskentelyyn, jonka suunnittelussa he eivät ole itse olleet mukana.

"Valmiussuunnittelu on hankalaa ilman isompaa ydinporukkaa. Lisäksi omasta kunnasta olisi ollut kiva saada myös kriisityöntekijöitä. Suunnittelu oli tarkoituksetonta, koulutus pitäisi kohdentaa suoraan omaan kuntaan, ei näin että monista kunnista yhtä aikaa."

"Helpommaksi ymmärtää, hahmottaa kriisityön suunnitelmaa, auttaa rajaamaan tässä alkuvaiheessa suunnitelman rakentamisessa, mitkä ovat ensimmäiset kriittisimmät pisteet kenelläkin, mitä lähteä miettimään. Liian laajaa ei uskalla edes aloittaa tai siihen ei riitä rivityöntekijän valtuudet."

Hankkeen tavoitteisiin kirjattu kriisikeskusten/kunnan kriisityön rooli huolehtia alueidensa työntekijöiden osaamisen säilymisestä ja yhteistyöstä nuorten kriiseihin liittyen ei ollut yksiselitteinen. Hankkeen valmisteluvaiheessa ei käyty yhteistä keskustelua kriisikeskusten kanssa ja heille asetetut toiveet tulevaisuudessa herättivät kysymyksiä. Myös kuntien kriisityöntekijöitä hämmensivät kysymykset liittyen sosiaali- ja kriisipäivystysten resursseihin ja tilanteisiin, joissa kriisityötä ei tehdä varsinaisesti nuorten kanssa, vaan heitä kohdataan ainoastaan osana perheiden kanssa tehtävää työtä.

Yhteistyö ja valmiussuunnittelu kuitenkin käynnistyi koulutusten aikana useilla paikkakunnilla. Pielavesi on tästä hyvä esimerkki.

"Me etsivät käytiin siis lokakuussa teidän järjestämä Nuoret ja Kriisit- koulutus Kuopiossa. Tämän jälkeen menimme muistiinpanojemme kanssa esittelemään asian Pielaveden hallinto- ja sivistysjohtaja Valteri Väyryselle. Hän antoi meille "luvan" lähteä toteuttamaan kriisivalmiussuunnitelmaa. Saimme häneltä myös luvan tutustua mm. koulujen valmiussuunnitelmiin."

Esittelimme nuorisotyön kriisivalmiussuunnitelman kehittämistä heti seuraavassa monialaisessa Nuorten ohjaus- ja palveluverkostossa 30. 10. Esitys sai paljon kannatusta ja kiinnostusta ja homma päätettiin yhteisesti polkaista käyntiin. Nilakan kuntien alueella toimii psykososiaalisen tuen työryhmä (ent. kriisityöryhmä) ja päädyimme siihen, että tehostettu nuorten valmiussuunnitelma sulautetaan jo valmiiksi toiminnassa olevaan toimintamalliin. Ajattelimme, että turhaa lähteä ns. keksimään pyörää uudelleen ;)

Kriisivalmiuden kehittämistä varten kokosimme nuorten ohjaus- ja palveluverkostossa työryhmän. Työryhmään kuuluu: etsivä nuorisotyöntekijät, nuorten työpajaohjaaja, mielenterveysneuvolan sairaanhoitaja (hän toimii jo myös psykososiaalisen tuen työryhmässä), kuraattori, seurakunnan nuorisotyöntekijä, kunnan nuorisotyöntekijä, kouluterveydenhoitaja sekä yhtenäiskoulun rehtori. Tämä työryhmä on nyt pilkottu vielä kahteen pienempään porukkaan toimintakorttien valmistelua varten. Toisessa ryhmässä olemme me etsivät, nuorten työpajaohjaaja, sairaanhoitaja sekä kouluterveydenhoitaja. Loput toimijat kuuluvat toiseen ryhmään. Työryhmäjako nähtiin tarpeelliseksi aikataulujen vuoksi, helpompi sopia yhteistä suunnitteluaikaa hieman pienemmällä porukalla."

Tällä hetkellä työstämme siis kriisivalmiuden toimintakortteja. Tavoitteena meillä saada kaikki toimintakortit valmiiksi nyt kevään aikana, jotta toiminta olisi käynnistettävissä kokonaisuudessaan jo heti syksyllä 2018."

5.4. Sitoutuminen ja rakenteiden luominen

Koulutusten perusteella voidaan sanoa, että valmiussuunnittelun, kriiseihin liittyvän osaamisen ja yhteistyön vahvistaminen vaatii organisaatioiden johdon tukea ja sitoutumista. Yksittäiset työntekijät voivat vaikuttaa asiaan omassa organisaatiossaan tuomalla aktiivisesti esiin valmiussuunnittelun tarvetta ja siihen liittyviä teemoja, mutta rakenteisiin toimintaa on hankalaa jalkauttaa ilman johdon sitoutumista. Kevyemmän hallintomallin kunnissa valmiussuunnitteluun sitoutuminen on luonnollisesti helpompaa, mutta on tärkeää huomioida organisaation johdon tahtotila, mikä on merkittävin tekijä valmiussuunnittelun onnistumisessa. On myös tärkeää huomioida, miten korkealle nuorisotyön kriisivalmius priorisoidaan kunnissa ja muiden toimijoiden piirissä sekä ymmärretäänkö sen merkitys samalla tavalla. Yhteisen ymmärryksen jakamista ja yhteistyön rakentamista tukee monialainen dialogi, jossa luodaan yhteistä kieltä eri toimijoiden välille.

”Esimiesten osaamisesta on paljon kiinni, että asiat tulevat framille. Nuorisotyön rooli kuuluu kokonaisuuteen, mutta hämmäntävästi kokonaisuuden koordinointi kriisivalmiuden osalta onkin puutteellista.”

Rakenteiden luominen vaatii monialaista yhteistyötä kunnan, seurakunnan, viranomaisten ja järjestöjen välillä, mikä toteutuu usein käytännön työssä. Koulutuksissa selvisi, ettei kriisitilanteisiin välttämättä ole hallinnollisia yhteistyön rakenteita, jotka huomioisivat nuoret ja nuorisotyön tai suunnitelmia ei ole viety käytännön tasolle. Kriisitilanteessa suunnitelmattomuus tai käytännön ohjeistuksen puuttuminen vaikeuttaa toimimista yhdessä eri toimijoiden kanssa. Useilla koulutuspaikkakunnilla nuoriso- ja kriisityöntekijät osasivat nimetä yhteistyötahoja henkilökohtaisten kontaktiensa ja työhistoriansa perusteella. Kriisitilanteessa toimimista ei voi kuitenkaan laskea tämän hiljaisen tiedon varaan, vaan jokaisella työntekijällä tulee olla samanlaiset lähtökohdat toimia kriisitilanteessa riippumatta hänen verkostoistaan, koulutustaustastaan tai työhistoriansa. Henkilöihin perustuva yhteistyö on hauras myös esimerkiksi työntekijöiden vaihtuvuuden ja työ- ja loma-aikojen suhteen.

”Kuinka tärkeää on verkostoituminen ja niiden hetkien miettiminen jotka ovat ns. virkaajan ulkopuolella.”

Ilman yhteistyötä ja toiminnan rakenteita eri toimijat voivat päätyä tekemään asioita ja toimenpiteitä erillään. Kunnan tai alueen toimijoiden tunteminen auttaa tunnistamaan jokaisen vahvuudet, toimintatavat ja resurssit, joilla täydennetään toimintaa kriisitilanteessa. Samalla voidaan havaita toiminnot, ”sokeat pisteet”, joita ehkä luultiin jonkun toteuttavan, mutta jotka eivät toteudu. Tämän vuoksi kriisivalmiussuunnitelmaa, luotuja rakenteita ja yhteistyötä on hyvä testata säännöllisesti, jotta mahdolliset muutokset esimerkiksi organisaatioiden toimintatavoissa, resursseissa ja toimintakentällä tulevat ilmi. Tätä voi testata esimerkiksi kuvitteellisella nuoria koskettavalla kriisitilanteella, johon sovelletaan valmiussuunnitelmassa luotuja toimintamalleja. Samalla voidaan kartoittaa lisäkoulutuksen ja -tiedon tarve, jolla ylläpidetään osaamista ja valmiutta reagoida erilaisiin ilmiöihin.